

Panum, Peter Ludvig, 1820-85, Læge, Fysiolog, fødtes 19. Dec. 1820 i Rønne og var Søn af Regimentskirurg Jens Severin Nathanael P. og Johanne Caroline Louise Charlotte f. Lahde. Da Faderen 1828 forflyttedes til Ekernførde (død her 1836), kom han i denne Bys Skole, dimitteredes 1840 fra Flensborg lærde Skole og blev Student i Kiel, men immatrikuleredes 1841 i Kjøbenhavn, kastede sig over medicinske og dermed i Forbindelse staaende naturvidenskabelige Studier, underviste, nærmest for at kunne subsistere, i Skoler i Naturhistorie og Naturlære og udgav smaa Skolebøger i Fagene, saaledes navnlig en «Methodisk Ledetraad til Brug ved Undervisningen i Naturlærens Begyndelsesgrunde»

(1845), i hvis Fortale han med Begejstring fremhæver Naturvidenskabens Betydning for Aandsudviklingen. 1845 tog han Lægeexamen og ansattes derefter som Kandidat ved Almindeligt Hospital, men blev 1846 sammen med sin jævnaldrende, A. H. Manicus sendt til Færøerne i Anledning af en udbrudt voldsom Mæslingeepidemi og gav allerede ved denne Lejlighed glimrende Vidnesbyrd om sit Forsker-snille ved de overordentlig vigtige og stringente Iagttagelser, han anstillede over Sygdommens Smitteforhold og Inkubationstid.

Afhandlingen herom tryktes i «Bibliothek for Læger» (1847), og da han samtidig i sin Higen mod videre videnskabelig Indsigt foretog en lille Studierejse til Berlin, her gjorde sin jævnaldrende, Virchows Bekjendtskab og strax traadte i nærmere videnskabelig Forbindelse med ham, blev Afhandlingen tillige trykt (1848) i Udtog i i. Bind af det af Virchow og Reinhardt netop grundede betydningsfulde «Archiv flir pathologische Anatomie u. flir klinische Medicin» og henlede derved ogsaa Udlandets Opmærksomhed paa den lovende unge danske Forsker. Kun hos selve Færingerne vakte Afhandlingen et stærkt Mishag, der gav sig forbitrede Udslag, paa Grund af den Uforbeholdenhed, hvormed han fremdrog de uheldige sociale og hygiejniske Forhold paa Øerne.

Under Krigen fungerede han 1848-49 som Marinelæge, men i 1850 fik den unge Kandidat paa ny en vanskelig Opgave stillet, hvilken han ogsaa løste paa glimrende Maade, om end ikke til de ledende kjøbenhavnske Lægers Tilfredshed. Dette Aar udbrød nemlig pludselig en ondartet Koleræpidemi i Bandholm, Forholdene her viste sig fortvivlede, og man tyede da igjen til P. og sendte ham der til som Epidemilæge. Med Støtte i sine Smitteerfaringer fra Færøerne optraadte han yderst decideret og fik de slette Forhold hurtig regulerede under Anvendelse af strænge Afspærrings-foranstaltninger, stik imod den da gjældende antikontagionistiske Opfattelse. Hans Bestræbelser kronedes med det mest afgjorte Held, og den unge Mand fik Ridderkorset i Belønning. Men de ledende Lægeautoriteter toge ham hans hensynsløse Karantæneforanstaltninger meget ilde op, og han maatte fratræde sin Kandidatplads paa Hospitalet paa Grund af sit graverende Kjættereri.

Han begyndte derefter at praktisere som Læge i Kjøbenhavn; men hans egentlige Interesse gik stadig i mere stringent videnskabelig og særlig i kemisk-fysiologisk Retning. Endnu i 1850 kunde han i «Bibl. f. Læger» (ligeledes paa Tysk i Virchows «Archiv») offentliggjøre indgaaende Undersøgelser paa dette Omraade, saaledes om en hidtil ej paaagtet Proteinforbindelse i Blodserum, om kunstig Mælk og kunstige Celler. Her hjemme bødes ham imidlertid ingen videre Vejledning, og efter at han havde opnaaet Doktorgraden (1851) ved en Afhandling om «Fibrinen i almindelighed og om dens Koagulation i Særdeleshed», kunde han med offentlig Understøttelse foretage en større Studierejse, paa hvilken han med sædvanlig Iver fordybede sig i de specielle Studier, han havde udset sig. Særlig langt Ophold gjorde han i Wiirzburg, hvor han ikke blot arbejdede i medicinsk Kemi under Scherers udmærkede Vejledning, men tillige sluttede et nært og livsvarigt Venskab med sin tidligere Bekjendt Virchow, der nu var bleven Professor her. Ogsaa i Paris opholdt han sig længe som den geniale Claude Bernards Discipel og Assistent i Laboratoriet; den experimentelle fysiologiske Forskning blev han her fuldt hjemme i.

Fra Paris hjemkaldtes han 1853 for at modtage en Udnævnelse til Professor extraordinarius i medicinsk Kemi, Fysiologi og almindelig Pathologi ved Kiels Universitet. Han var nu fuldt rustet til at tage en fremragende Del i Tidens travle fysiologiske Forskning, og hans videnskabelige Energi fornægtede sig ikke. Skjønt Fysiologien ved Kiels Universitet endnu officielt var knyttet til den ordinære Lærestol i Anatomi, blev han dog den virkelige Lærer i Faget, hvilket han ved sin omfattende naturvidenskabelige Uddannelse formaaede helt at omspænde i dets nye Skikkelse. Snart fik han stiftet Kiels fysiologiske Forening, der blev et vigtigt Samlingspunkt for Universitetsbyens naturvidenskabelige Liv, og indrettet et tidssvarende kemisk-fysiologisk Laboratorium, fra hvilket han i de følgende Aar udsendte talrige vigtige, ja endog ligefrem banebrydende Arbejder, til Dels under Impulser, han modtog fra Virchow og dennes Forskning. Ganske særlig maa fremhæves hans «Ex-perimentelle Untersuchungen zur Physiologie u. Pathologie der Em-bolie, Transfusion u. Blutmenge» (trykt i Virchows «Archiv» XXVII-XXIX, 1857, til Dels ogsaa trykt paa Dansk i «Bibl. f. Læger»). Han fastslaar heri ikke alene meget vigtige patologiske Resultater, men griber ved sin Paavisning af Blodtransfusionens korrekte Methode ogsaa direkte ind i Lægekunsten. I «Bibl. f. Læger» offentliggjorde han samtidig andre hermed i Forbindelse staaende Undersøgelser, navnlig om Forraadnelse og putrid Infektion, - Undersøgelser, som han senere gjenoptog, og som fik særlig Betydning ved deres Relation til den nye Bakteriologi. Særskilt publicerede han 1858 vigtige «Physiologische Untersuchungen iib. das Sehen mit zwei Augen» og 1860 ikke mindre betydelige «Untersuchungen iib. die Entstehung der Missbildungen, zunächst in den Eiern der Vogel», hvilke aabnede nye Synspunkter i Biologien og navnlig godtgjorde, at denne tilsyneladende «*lusus naturæ*» er afhængig af paaviselige aturvidenskabelige Love. 1857 blev han Professor ordinarius i Kiel, 1859 Medlem af vort Videnskabernes Selskab, 1861 af det kongl. medicinske Selskab.

Det var i det hele lykkelige Aar, P. tilbragte i Kiel. Ikke blot udfoldede hans Forskning sig i al sin Dygtighed, Vederhæftighed og Energi og gjorde hans Navn bestandig mere berømt, men han vakte naturvidenskabeligt Liv i vide Kredse og var stadig omgivet af varmt paaskjønnende Disciple, i hvilke det lykkedes ham at tænde Videnskabens Ild. Og strax efter Tiltrædelsen af Embedet grundede han her (1853) sit udmærkede Familiehjem ved at indgaa Ægteskab med Hortense Susanne Hagen, Datter af Proprietær Staal H. Ved hele sin Moderation, sin udelte Fordybelse i Videnskaben kunde han i det mindste nogenlunde holde sig uden for Universitetsbyens voxende politiske og nationale Dissenser, om end den tyske Agitation gjorde Stillingen for de enkelte danske Universitetslærere bestandig vanskeligere og tvang dem til at vise stor Forsigtighed. P. undgik heller ikke, meget med urette, at blive angrebet - «sten et» kaldte han det - i «Fædrelandet» for en formentlig alt for stor Lunkenhed i national Henseende.

P. viste sig til visse bestandig som en varmtførende og tro dansk Mand, men i sin hele videnskabelige Udvikling stod han unægtelig meget nær knyttet til Tyskland, ligesom største Delen af hans videnskabelige Arbejder udkom paa Tysk. Denne Omstændighed voldte ham ogsaa særlige Vanskeligheder, da han efter Eschrichts Død i 1864 ansattes som Professor i Fysiologi ved Kjøbenhavns Universitet. P. stillede som Betingelse for sin Overtagelse af Embedet at faa et for m aalstj enligt Laboratorium indrettet, saaledes som det fandtes ved de tyske Universiteter, og denne Fordring mødte, navnlig under den ved Krigen ophidsede antityske Stemning, en sej og haardnakket Modstand endog fra indflydelsesrig Side i selve det lægevidenskabelige Fakultet (A. Buntzen). Men P. var ikke den, der lod sig bøje af Modstand, navnlig naar det gjaldt hans Videnskabs Livsbetingelser, og 1867 stod det nye Laboratorium færdigt, saa at han kunde forlade Universitetskjælderens, hvor han foreløbig havde maattet indrette sig Arbejdslokaler. Hans

Laboratorium fik hurtig en særlig stor Betydning, i det ikke blot den nye, strængt naturvidenskabelige, til Kemi og Fysik støttede Æra i Fysiologien derved inavgureredes ved Kjøbenhavns Universitet, og hans egne og hans nærmeste Disciples betydningsfulde Undersøgelser her fore toges, men det var foreløbig det eneste Sted i Kjøbenhavn, hvor experimentelle lægevidenskabelige Arbejder kunde udføres, og det blev derfor i Aarenes Løb benyttet af mange, baade ældre og yngre, som saa tillige kunde nyde godt af hans overlegne Indsigt og altid lige redebonne Vejledning.

Den Antipathi mod ham, der havde ladet sig mærke fra enkelte Sider i den første Tid efter hans Ansættelse, tabte sig dog snart. Han mødte en voxende Anerkjendelse i sin Universitetsstilling (1877 valgtes han til Universitetets Rektor), og han aftvang alle Højagtelse og Sympathi ved sin Ihærdighed, Utrættelighed og sin Velvilje i Forholdet til de medicinske Disciple. Han havde oven i Kjøbet i sit Naturel bevaret meget af Studenten, stillede sig aldrig fornem lige over for Disciplene, men kunde ganske kammeratlig tage Del i deres Sammenkomster og virke oplivende ved sit ejendommelige, lidt naive Lune. Noget hemmende i hans Undervisning virkede en ikke ringe Ubehjælpssomhed og Uklarhed i Foredragsformen, navnlig i Begyndelsen yderligere forøget ved Germanismer, der uvilkaarlig indsnege sig, men saa havde han til Gjengjæld som Forfatter Formen ganske i sin Magt, og han bødede da paa heldig Maade paa sine Mangler ved allerede 1865 at paabegynde Udgivelsen af en Haandbog til Brug ved Undervisningen, hvilken førte den beskedne Titel «Erindringsord til Forelæsninger over Fysiologien», men i Virkeligheden udgjør en komplet Haandbog, der giver den nøjagtigste Oplysning om alle da foreliggende fysiologiske Data. Bogen, der fuldførtes 1872, er et karakteristisk Udtryk for hele hans nøgtern-empiriske Grundopfattelse, i det han kun fremhæver de sikre Kjendsgjæringer og holder disse strængt ude fra alle Hypoteser og ikke endnu fastslaaede Iagttagelses-resultater. Den blev imidlertid derved noget vanskeligere for Tilegnelsen, og i en senere paabegyndt 2. Udgave, der dog forblev ufuldført ved hans indtrufne Død, søger han at slaa noget af paa sit strænge Sondringsprincip og derved gjøre Fremstillingen livligere.

Særlig Interesse har denne Udgaves i. Hæfte ved at give et udførligt og varmt skrevet Indlæg for Vivisektionens Berettigelse, rettet mod den nye Dyrebeskyttelses hidsige Agitation. Mod denne optraadte han i flere Brochurer og Indlæg, hvori han med Selvfølelse kunde fremhæve, at Resultaterne af hans Vivisektioner utvivlsomt havde reddet flere Menneskeliv, end Antallet af de Hunde udgjorde, som han havde ofret.

I Kjøbenhavn fortsatte i øvrigt P. sin videnskabelige Forskning med usvækket Iver og publicerede fremdeles betydningsfulde Afhandlinger i skandinaviske og tyske Tidsskrifter, saaledes om Transfusionen (hvorved han reducerede en Gjenoptagelse af den gamle Lammeblodstransfusion ad absurdum), om komprimeret Lufts Indvirkning, om Misdannelser og fl. Han kastede sig imidlertid nu tillige over nye videnskabelige Omraader, saaledes over den danske Medicinalhistorie, hvis Dyrkelse dog laa hans hele Aands-disposition fjærnt. Med sædvanlig Ufortrødenhed udarbejdede han en større Afhandling om «det medicinske Fakultets Oprindelse . og Barndoms til Festskriftet i Anledning af Uni ver si tets jub ilæet 1879 og fortsatte Arbejdet i et Universitetsprogram i det følgende Aar med «Bidrag til det medicinske Fakultets Historie 1648-1766». Han indtraadte som Medarbejder i «Biograph. Lexikon der hervorrag. Aerzte» og udarbejdede en stor, hidtil utrykt Monografi over Kratzenstein (IX, 465), for hvem han under sine historiske Sysler havde faaet en særdeles varm Sympathi, og i hvem han ogsaa mødte en aandsbeslægtet i visse Henseender, først og fremmest i ubetvingelig Arbejdsenergi.

I øvrigt fremtræder der i adskillige af hans Arbejder i Kjøbenhavn, i Modsætning til hans tidligere Tid, en afgjort Tendens til umiddelbar praktisk Anvendelse af de videnskabelige Resultater. Hans Aktivitet paa dette Punkt fik nok til Dels et lidt forhastet Præg og båret ikke altid af en tilstrækkelig sikker praktisk og kritisk Sans. Allerede i hans første større videnskabelige Arbejde i Kjøbenhavn, «Bidrag til Bedømmelse af Fødemidlernes Næringsværdi» (1866), kommer Tendensen tydelig til Syne, men dog navnlig i hans dertil sig sluttende ivrige, populariserende Virksomhed for at faa Blodet anvendt i større Udstrækning som Næringsmiddel, navnlig som «Blodmel», for at skaffe et mere glutenholdigt Brød («Kraftbrød») Udbredelse, for en Normering af Kostrationerne i Hospitaler, Fængsler og lignende Anstalter. End videre maa fremhæves hans Bestræbelser for en bedre Mælkeforsyning i Kjøbenhavn; i det til dette vigtige Formaal 1878 dannede Selskab var han Medlem af Kontrolkomiteen. Hans social-hygiejniske Interesse førte ham ligeledes til at være Medstifter af Foreningen for Ligbrænding (1881). Af Landbrugsordbogen var han en flittig og meget paaskjønnet Medarbejder. Den plantefysiologiske Indsigt, som her kom til Orde, fik han ogsaa frugtbar Anvendelse for i sin Stilling som Medlem af Bestyrelsen for Carlsberg-Fondet og de derunder hørende Laboratorier (fra 1876).

Hans store Aktivitet i udadgaaende Retning samlede sig dog først og fremmest om Spørgsmaal og Opgaver i nærmeste forbindelse med hans Videnskabsfag. Han var Sjælen i den 1870 nedsatte Kommission til det medicinske Studiums og Examensvæsens Reform, og de væsentligste af de gennemførte, i øvrigt ikke alle ubetinget heldige, Forandringer skyldes hans Initiativ. I Sammensmeltningen af de 2 Lægeselskaber det kongl. medicinske Selskab og Filiatrien (1872) havde han megen Del, og han blev det nye Selskabs første Formand. Fra 1877 var han Formand for det Classenske Litteraturselskab for Læger. En særlig Iver udfoldede han for at fremme en lægevidenskabelig Skandinavisme, nærmest udgaaende fra en varm patriotisk Følelse af, at det lille lemlæstede Land kun ved en solidarisk Sammenslutning med det øvrige Norden vilde kunne hævde sig. Vel maatte hans Planer om en skandinavisk lægevidenskabelig Sammenslutning, som alt for vidtgaende og uigjennemførlige, i Hovedpunkterne strande, men han fik dog adskilligt realiseret. Sammen med Key i Stockholm kaldte han 1868 «Nordisk medicinsk Arkiv» til Live og vedblev at være en af dets Redaktører; særlige periodiske Møder af de skandinaviske Læger i Gøteborg fik han organiseret og var Sjælen i den deraf fremgaaede Arbejdskomité til Fremme af Samvirken. I de skandinaviske Naturforsker-møder tog han ligeledes fremragende Del. Ogsaa var han dansk Afdelingsmedlem af den Letterstedtske Forening.

Lid fra de samme patriotiske Motiver søgte han at bringe Danmarks og det øvrige Skandinaviens Lægevidenskab i livligere Rapport til de store Nationers. Han fik organiseret en Stab af kjøbenhavnske Læger, der regelmæssig gave Referater af nordisk lægevidenskabelig Litteratur til Virchows og Hirschs store internationale «Jahresbericht». Og da de fra først af temmelig lidet ænsede internationale Lægekongresser begyndte at finde Tilslutning rundt om i de større Kulturlande, vendte han ogsaa sin Opmærksomhed mod dem, mødte som en af de fremragende og aktive Deltagere paa Kongressen i London 1881 og støttede varmt den fremkomne Tanke om at holde det næste Møde (1884) i en af de skandinaviske Hovedstæder og særlig i Kjøbenhavn. Trods Modstand og Tvivlen fra danske Kollegers Side fik han ved sin sædvanlige seje Energi Planen virkeliggjort, arbejdede som valgt Formand for den foreløbige organiserende Bestyrelse utrættelig for Sagens Fremme og havde som Kongressens selvskrevne Præsident sin store Del i dens overordentlig heldige og for Danmark saa hæderlige Udfald. Mere end nogen Sinde blev nu P. fejret rundt om i Udlandet, Diplomer fra lærde Selskaber - hvoraf han i øvrigt havde adskillige i Forvejen - og talrige Ordener fra de forskjellige Lande strømmede ind paa ham.

Men kort efter Kongressen og vistnok til Dels bevirket ved den dermed følgende Overanstængelse begyndte Tegnene paa en snigende Hjertesygdom at lade sig mærke. Han ænsede det dog ikke, men fortsatte med vanlig Energi sin omfattende Virksomhed i de forskjellige Retninger, indtil hans Død 2. Maj 1885 pludselig indtraf ved en Hjærtebristning. 1886 opstilledes hans Marmorbuste i hans Laboratorium. - Hans Søn Peter Munk Adolph P., f. 22. Juni 1854 i Kiel, dimitteredes til Universitetet 1872, tog Lægeexamen 1878, var i flere Aar Amanuensis hos A. G. Drachmann (IV, 319) og virker i Kjøbenhavn særlig som Specialist i Orthopædi og Sygegymnastik. Han er Læge ved en af Samfundet for vanføre og lemlæstede indrettet Klinik og Badelæge ved Klampenborg.